

" Η ΠΟΙΗΣΗ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΟΠΛΟ ΜΟΥ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ "

Τα πολύ πρωϊνά και τα πολύ βραδυνά τηλεφωνήματα ~~με~~ φέρνουν κτυποκάρδι. Το κουδούνισμα του τηλεφώνου τη Δευτέρα το πρωί είχε μέσα του κάποια αδιόρατη απειλή. Ο Πάυλος Πάυλου, απο το ~~Τρίτο~~ Πρόγραμμα του ΡΙΚ: " Ξερείο χθες βράδυ πέθανε ο Γιάννης Ρίτσος, θα μπορούσες να μάς πεις κάτι;"

Για λίγο έμεινα ~~άλαλη~~. Με τη λογική περιμέναμε το τέλος του Ρίτσου. Τους τελευταίους μήνες ήταν στο νοσοκομείο, σοβαρά άρρωστος. Του είχαμε μιλήσει στο τηλέφωνο ~~πριν από λίγο~~ έναν διάλειμμα όταν ζήτησε ελεος. Η φωνή του σβυσμένη, τα λόγια του με δυσκολία ακούγονταν. Του ζητήσαμε ένα μήνυμα για την Κύπρο, για ένα βιβλίο που ετοιμάζεται. Ολοπρόθυμος, όπως πάντα, όταν επροκειτο για την Κύπρο. " Ολη μου η καρδιά είναι μαζί σας". Τον ρωτήσαμε αν γράφει. Για πρώτη φορά στην εικοσάχρονη γνωριμία μας απάντησε: " Δεν γράφω, δεν έχω δύναμη." Τα μαύρα προαισθήματα μάς είχαν ζώσει αμέσως, μ' αυτή τη φράση. Οσο καιρό θυμόμαστε τον Ρίτσο πάντα πάλευε με τον θάνατο, με τις αρρώστιες, ωστόσο πάντα έβγαине νικητής. " Χάρη στην ποίηση, έλεγε, μόνον η ποίηση μπορεί να αντιμετωπίσει τον θάνατο".

Αυτή τη φορά η ποίηση δεν μπόρεσε να τον σώσει. Ο Γιάννης Ρίτσος νεκρός. Παίρνουμε στο τηλέφωνο το σπίτι του. Η κόρη του, η Ερη, μά λέει: " Έσβυσε ~~ε~~ ε σιγά, σιγά, χθες βράδυ. Αυριο θα γίνει το λαϊκό προσήνημα. Μετά θα τον πάμε για την ταφή στην Μονεμβασία." Ποσο την αγαπούσε την πατρίδα του, την Μονεμβασία. Μας μιλούσε ώρες ολόκληρες για τοπερήφανο τοπία της. Ύστερα θυμόταν τα μαθητικά χρόνια στο Γυθείο, όπου είχαν φοιτήσει αυτός και ο Βρεττάκος στο Γυμνάσιο της πόλης.

Πρωτογνωρίσαμε τον Γιάννη Ρίτσο στα χρόνια της Χούντας, στο βιβλιοπωλείο "Κέδρος". Τότε ο "Κέδρος" ήταν μια τρύπα στο βάθος μιάς στοάς, στην Πανεπιστημιου, μ' ένα πατάρι επάνω. Καμιά σχέση με το υπερμοντέρνο σημερινό βιβλιοπωλείο. Κι όμως, σ' εκείνη την τρύπα έδινε τα ραντεβου της ολη η πνευματική Αθήνα. Έβλεπες στο μισοσκιάδα να προβάλλει το κεφάλι του Τσίρκα ή του Λειβαδιτη, τις τότε πρωτοεμφανίστηκε Μαρίας Δάμα, της Βικτωρίας Θεοδώρου ή της Έλλης Αλεξίου και τωσων άλλων. Εκει, ανάμεσα τους, η φηλή κορμοστασιά της Νανάς Καλιανέση, που σιέπασε, σαν στοργική μάνα, σ' ολη τη διάρκεια της δικτατορίας όλους του άστεγους λογοτέχνες. Ο Ρίτσος έμεινε πάντα πιστός στον "Κέδρο" χάρη στη φίλια του με την Νανά, ακόμα κι όταν αυτή πέθανε. ~~Με~~ Με όλο που τον πιέζαν άλλα εμποτικά, δεν θέλησε να ~~κάνει~~ κάνει έργο του άλλου. " Το χρωστώ στη Νανά, έλεγε, γιατί με βοήθησε όταν είχα αναγκη."

Θα γραφούν πολλά για τα στερημένα και δυστυχημένα παιδικά-χρονια του Γιάννη Ρίτσου. Αντιβρίσκεται όταν ένας φύγει αρχίζει η μανιασμένη αναζήτηση για τα ίχνη του. Γι' αυτό θα περιοριστώ σε προσωπικές μνήμες.

Κάθε φορά που περνούσαμε απο την Αθήνα, τηλεφωνούσαμε πάντα στον Ρίτσο.

- Να μου τηλεφωνάτε μετά τις δώδεκα, έλεγε. Πριν από τις δώδεκα το

τηλέφωνο είναι κλειστό γιατί εργάζομαι. Το ξέρουν αυτό όλοι οι φίλοι μου. Αφού πάρω τον καφέ μου στις οκτώ το πρωί, αρχίζω τη δουλειά. Στις δώδεκα σταματώ, τρώω ένα γιαούρτι, και αρχίζουν τα τηλεφωνήματα. Μετά, πίσω πάλι στη δουλειά, ως το βράδυ οπότε και παίρνω το πραγματικό γεύμα της ημέρας."

Κάθε φορά μάς καλούσε στο σπίτι του. Ποτέ του δέν αρνήθηκε, ποτέ του δέν προφασίστηκε κάτι. Ολοπρόθυμος, περίμενε γελαστός στο κεφαλόσκαλο και πάντα μάς θυμίζε πριν μπούμε στο ασανσέρ: Τέταρτο όροφο. Περιποιημένος, άφογος πάντα, έδειχνε πολύ νεώτερος από την ηλικία του. Μας περνούσε με χάρη στο καθιστικό, στην ίδια πάντα θέση, στον καναπέ, κάτω από τον μεγάλο πίνακα του Γαρουδη. Εκείνος απέναντι μας, με τα ναυτάκια του Τσαρούχη πίσω του. Το δωμάτιο κατάμεστο από βιβλία, κομφοτεχνήματα, και εκατοντάδες πέτρες και ριζες ζωγραφισμένες από τον ίδιο, στον ελεύθερο χρόνο του. ^{σαν απήρνε τα καλούδια στη λάμπε.} Σε κάποια από τις επισκέψεις μας, μάς είχε χαρίσει μερικές. Όταν είχε έρθει στην Κύπρο, την πρώτη φορά, το 1979, του τις δείξαμε. Τις χαϊδεφε απλά και είπε: Έχουν ξεθωριάσει, να τις φέρετε στην Αθήνα την ερχόμενη φορά να τις περάσω μ' ένα ειδικό βερνίκι.

Έτσι αγαπούσε τις πέτρες του, τις ζωγραφίες του, κι ακόμη περισσότερο αγαπούσε τα ποιήματα του. ^{Τα μαθήματα, τα μαθήματα, μαθήματα, μαθήματα.} Σαν παιδιά του. Η δική του αγάπη για τα έργα του μεταδιδόταν και στους άλλους. Δεν είναι τυχαίο που ο γραφικός του χαρακτήρας είναι τόσο προσεγμένος, σαν κομφοτέχνημα το κάθε γράμμα.

- Τι νέα από την Κύπρο μας, η πρώτη του ερώτηση. Ακουγε με προσοχή, μετά άρχιζε να μιλά ο ίδιος.

- Στο άλλο σπίτι (έτσι έλεγε το αρχείο-μουσείο του που ετοιμάζε εδώ και χρόνια) έχω φτιάξει μια γωνιά για την Κύπρο. Εκεί φυλάω τα μετάλλια, τα κλειδιά των πολεων, τα δώρα σας, τις επιστολές και τις φωτογραφίες καθώς και όλα τα δημοσιεύματα από τις επισκέψεις μου. Εκεί βρίσκεται και το Μεγα Περιδεραιο Μακαρίου που είχα την τιμή να πάρω από τα χέρια του Προέδρου Βασιλείου. Εκεί είναι και το ποίημα, που έγραψες για μένα, μου κάνει.

Θυμάμαι, όταν τούστειλα εκείνο το ποίημα, με πήρε τηλέφωνο. - Ξέρεις, προσπαθούσα μια ώρα σου τηλεφωνήσω, δέν τα καταφέρνω μ' αυτούς τους αριθμούς. ~~Καλύτερα στείλε το ποίημα σου~~ Το βάζω στο αρχείο μου, στο " άλλο σπίτι". Μόνο θα σου ζητήσω μια χάρη. Θα μπορούσες αντί για πέτρες ζωγραφιστές να γράφεις " θαλασσόπετρες". Ξέρεις, παίρνω μονάχα πέτρες από την παραλία της Σαμου και τις ζωγραφίζω. Για μένα έχει σημασία να είναι φαγωμένες, γλυμένες από το νερό και από τον χρόνο... Το ίδιο και οι ριζες που βρίσκω...

Κάθε φορά που πηγαίναμε, έβγαζε να μάς δείξει τα νέα βιβλία του. Τρία, τέσσερα, και περισσότερα κάθε φορά. Ένας χειμάρρας. Έγραφε ποιήματα παντού, σε κομματάκια χαρτί, σε ~~σε~~ ^{ίδια κομμάτια χαρτί, κι κάθιζε τόσο πού,} σε αποδείξεις.

Αφού τέλειωνε με τις εκδόσεις του "Κεδρού", έφερε ^{να με δείξει} τις πρόσφατες μεταφράσεις των έργων του. Ολόκληροι τομοί, σ' όλες τις γλώσσες, που μπορεί κανείς να φανταστεί, ολόκληρη και σε διαλέκτους. Εκδόσεις υπέροχες, με κοσμήματα, γιρναβούρες και ζωγραφιές. Στιβάζονταν τα πακέτα στα τραπέζια, στις καρτέλες, δέν ειχεπια χώρο να κινηθεί ο ίδιος.

- Δεν έχω πια καιρό για τίποτα, έλεγε. Ούτε ν' απαντήσω στους ανθρώπους που μεταφράζουν τα βιβλία μου, που γράφουν αφιερώματα σε περιοδικά. Κοιτάζετε τι ωραία βιβλία βγάζουν. Μεγαλύνει παντού, σε πανεπιστήμια, για να με κάνουν επίτιμο διδάκτορα, ~~να με τιμήσουν~~ για να με τιμήσουν, να μου δώσουν βραβεία. Τους λέω, κάνετε μου την χάρη, μην μου παίρνετε τον χρόνο μου, είναι πολύ - ~~τιμω~~ Τιμω. Έχω να γράψω τόσα πολλά, είναι σαν ανεκπλήρωτο χρέος μέσα μου που πρέπει να ξεπληρωθεί, ~~και δεν έχω τον χρόνο~~. Βλέπετε, μόνο στην Κύπρο έχω παει, και μάλιστα δυο φορές, πουθενά αλλού, τα τελευταία χρόνια. Και τις δυο φορές ετυχε να είμαι άρρωστος, αλλά ηρθα στην Κύπρο.

Σε κάποια απο τις επισκέψεις μας ειχε έρθει να τον δει ο γιατρός που τον ειχε παρακολουθήσει σε μια σοβαρή βρογχοπνευμονία, που μάλιστα ειχε περάσει. Καποια στιγμή που ο Ρίτσος πήγε να φέρει το πατροπαράδοτο γλυκό, που του στέλλει η γυναικα του η Φιλίτσα απο την Σάμο (εκείνη εξασκουσε την ιατρική στην Σάμο εκεινος έμενε στην Αθήνα και δουλευε ^{ζω} χειμώνα) ο γιατρός μας φιθύρισε.

" Δεν έχω δει ποτέ μου τέτοιο οργανισμό. Πάσχει απο οποια αρρώστεια μπορείτε να φανταστήτε. Κι όμως έχει τέτοια εσωτερική δύναμη, που επιβάλλει μια ισορροπία και δίνει την εντύπωση μιας άριστης υγείας. Την βραδυα που τον είχαμε πάει στο νοσοκομείο ήταν σε κακή χάλια. Ειχε σβράντα πυρετό, δέν μπορούσε να σταθεί στα πόδια του. Κι όμως αρνηθηκε έντονα να καθίσει σε πολυθρόνα ή να ξαπλώσει σε φορείο. Διάσχισε ~~εξ~~ δλο τον διάδρομο του νοσοκομείου ^{αποφύγες} κι εγώ π' ήξερα την κατάσταση του φοβόμουνα πως θα πέσει απο στιγμή σε στιγμή. Επεμενε να μπει σε θάλαμο με τους άλλους, ~~σε~~ ^{σε} ολο που ειχε τη δυνατοτητα να μεινει μόνος. Ετοιμοθάνατος αυτός, έδινε κουράγιο στους άλλους ασθενεις."

Γυρνώντας με το γλυκό, ο Γιαννης με το πονηρό χαμόγελο του και με το τσιγάρο στο χέρι (για να προκαλέσει το γιατρο) ειπε:

- Τι λέτε εσεις πίσω ~~απο~~ απο την πλάτη μου; Μη φοβάστε για μένα. Εγώ όλα τα έχω περάσει, τίποτα δέν με τρομάζει πια. Παιδί έχασα τη μισή μου οικογένεια και η άλλη μισή πλανιόταν απο δούλο σε δούλο. Είδα συντροφους μου ^{φίλων} να σβύνουνε καθε μέρα. Συμφιλιώθηκα με τον θάνατο. Δύναμη μου η ποιηση μου.

Την Πρωτομαγιά του 1989 γιόρτασε τα ογδόντα του χρόνια. Μέσα στους πρώτους τον τιμήσε η Κύπρος, όπου είχε έρθει για δυό μέρες, προσκεκλημένος ~~από~~ τον Πρόεδρο Βασιλείου. Σ' ολη τη διάρκεια της παραμονής του ήταν έντονα συγκινημένος, μέχρι ^{εμφάν} που η γυναίκα του ανησύχησε. Η συγκίνηση του μεταδόθηκε στο κατάμεστο Δημοτικό θέατρο όταν βγήκε να χαιρετίσει το κοινό. Την άλλη μέρα δέχτηκε δακρυσμένος το Περιδέραιο του Μακαρίου από τον Πρόεδρο, ~~Βασιλείου~~. Μας τοδειχνε καμαρώνοντας.

- Εγώ τι έκανα για σάς, έλεγε και ξανόλεγε, με τι θα ξεπληρώσω την αγάπη σας,

"Κουράγιο μικροκόρη μας, που μάς εγίνης μάνα,

Ύμνος και θρήνος ~~της~~ ^{της} ζωής κι ανάστασης καμπάνα"

~~Μόνο~~ μ' αυτό τον στίχο, Γιάννη Ρίτσο, ξεπλήρωσε την αγάπη μας.

Ας μου επιτρέψουν οι αναγνώστες να αφιερώσω κι εγώ τους φτωχούς μου στίχους ~~στον θάνατο ποιητή της Ρωμιοσύνης~~ ^{σόν μνημόσυνο Καντιδωρο}.

Ἰθάκη, 3. XI. 78

Ἐρασιμένη με ἔειπεν.

Ἔρεις πόσο δύσμογο εἶναι γὰ μένα νὰ με βλέθῃ
ἀπ' ἡ δύστυχά πὲ εἰσιμάδω καθε βωρά. Ἔβαι ἰσπρά δὲ γυῖω
σ' ἕνα πορτολίχο ποίημα πὲ με ἰρώσι ὄγες ἕως ἔσπες ἡτῆ
μέρας με τὸ πορτολίχο ἡτῆ νύχτας.

Ἔβαι ἰό δέμα πὲ με δέμα (ἡτῆ γορτολεχία, ἡ
βανί κ' ἰόσμος) εἶναι ἰόσο σοφάρῳ τὸ μεγάλο πὲ μ'
ἀφίνας ἀμύχανο. Θα χρειαζόταν μιά ὀμοιογενή βανί
γὰ νὰ γράψῃ κανεὶς καὶ ἄξιον αὐτῆ ἡτῆ σύνθεσι προ-
βημάτων. Ἀλλὰ, γὰ νὰ μὴν ἀβήσω ἀναπάντη κ' ἡ φι-
λικὴ σὺ παράνομη, σιελήκω νὰ σὺ εἰσῆγω ἕνα σύν-
λομο ποίημα πὲ μὴδαι ἀμύβω: γ' αὐτὸ, τὸ πὲ ἔμπι-
ζω νὰ ἰό βρεῖς κ' ἐσὺ καλῶν τὸ νὰ ἰό χρησιμοποιο-
ῆσαι. Ἐτὸ γράφω σὲ ξεχωριστὸ χαρτί. Ἄν δέξῃς
μιτορῶ νὰ σὺ εἰσῆγω τὸ φωτολυτικῆς τῶν μεταφράσεων αὐ-
τῆ ποιήματος εἰς γαλλικὰ, ἰταλικὰ, ἰσπανικὰ, κ' ἴσως εἰς
ἀγγλικὰ τὸ εἰς βουλγαρικὰ, - βανί καλοθυμῆσαι.

Γράψε με.

Ἐγὼ δὲν ἔβαν τὸ εἰς παιδιὰ,

Ἐτὸ εἰπῶ

Μετ' ὄμ με ἡτῆ ἀγάπη

Ἐιδάνης

V.T. Τὴ δέμα εὐχαριστικῆς με εἰς Διμήτρο ἡτῆ ἄβερσεσ. Ἔβαι γὰ μένα
μιά ἐνλεῖσ ἰδιαιτέρη ἡτῆ ἰό μέλω αὐτῆ ἡτῆ πορτολίχο ἡτῆ καλαφεροῦ τῶν
ἔω καὶ ἡτῆ ἀνοῖξη. Ἔβαι δέμα.